

Crítica en la literatura catalana: funcions i responsabilitats

Ramon Pla
i Julià Guillamon
han estat molts anys
fent crítica literària
a la premsa del país.
Bona part de la
literatura catalana
—i estrangera— dels
últims vint anys ha
passat pel seu sedàs.
Un currículum extens
que els dóna autoritat
per dialogar a fons
sobre la situació
d'aquest gènere.

Quan parlen de llibres i del món literari en general, ho fan amb convicció, encara que també amb un cert pessimisme de base. Un pessimisme que, a més, els molesta, perquè prové de no tenir les eines necessàries per contrarestar-lo, per alleugerir els molts problemes —poca importància social de la literatura, falta de lectors, el desprestigi cultural que ho comporta— que hi ha. Creuen que, com sempre, la clau de tot la té l'educació. Potser és per això que no es permeten l'optimisme.

—Per començar, podríeu fer un petit esbós del panorama actual de la crítica literària catalana, i no tant quant a teories, sinó quant a funcions i incidències dins el món de la literatura?

RAMON PLA: La crítica de literatura no és gaire diferent de qualsevol altra crítica, ja sigui de cine, de teatre o de ballet. Però, a diferència de la crítica d'espectacles —d'altra banda, molt discreta en alguns casos que conec bé—, la crítica literària no em sembla que incideixi molt directament sobre el públic. Potser aconsegueix de ferir o estimular alguns autors, potser influeix en alguns editors o en altres crítics, però em sembla que, excepte comptades excepcions, no incideix gaire en les vendes, ni —i això és el més

important— en la lectura. Descriu i valora, però, sovint, no té com a objectiu explicar ni mostrar el sentit del text. D'altra banda, la crítica, per bona que sigui, no pot imposar un nom, no té la capacitat ni els mitjans per fer-ho. I, a més, en tot això hi ha un altre problema, i és que no hi ha gaires crítics professionals potser perquè les condicions de l'ofici no ho fan possible. Hi ha gent que entra i surt del panorama de la crítica perquè son pluriempleats.

JULIÀ GUILLAMON: Estic d'acord que un dels grans problemes de la crítica és que hi ha molta gent que no és professional. La crítica, perquè sigui efectiva, exigeix una dedicació exclusiva i absorbent. No és possible fer crítica durant una temporada i després deixar-ho i al cap d'un temps tornar a engegar, perquè això no et permet de tenir un discurs general del que passa en una perspectiva temporal suficient. Jo fa vint anys que em dedico a la crítica, i és ara, em sembla, que començo a tenir la perspectiva necessària: he viscut moltes coses, he llegit molts llibres, he vist els canvis que s'han anat produint en la manera d'escriure, en el gust... Només amb un bon gruix de lectures es pot tenir una idea pròpia de la tradició i lligar-la amb l'actualitat, que és el que jo vull fer. Molta

gent que en els darrers anys s'ha dedicat a escriure crítica als diaris ho ha fet de manera discontinua, i en uns mitjans que molt sovint també han estat poc constants, que han anat canviant de línia, d'orientació, de forma, i que no han propiciat aquesta necessària regularitat, aquesta visió estable del món que ha de tenir el crític. I que el lector també necessita. Perquè el lector ha de tenir uns referents que no belluguin, necessita conèixer bé el crític per poder-hi confiar o, potser, definir-se per contrast. De totes maneres, penso que últimament han aparegut tot un seguit de crítics amb vocació, que no escriuen als diaris de manera oportunista, només per guanyar-se la vida.

R. PLA: Hi ha bons crítics, és cert, però no incideixen.

—No incideixen a gran escala, però no creieu que en grups reduïts de lectors sí que ho fan, i que, a partir d'això, poden arribar a crear una cadena d'influències més o menys important?

J. GUILLAMON: Sí. De vegades, per exemple, surt publicada una novel·la i uns quants crítics coincideixen radicalment en la seva opinió, i aleshores, encara que la crítica no sigui l'únic factor, sí que s'acaba creant un corrent d'influència ampla i important. Un cas claríssim d'això va ser l'aparició d'*El cor del senglar*, de Baltasar Porcel. Va tenir unes crítiques unànimes, boníssimes, i es va generar una expectativa al voltant del llibre que el va fer anar endavant. Però la crítica, fins i tot en aquests casos, és només un factor entre d'altres.

R. PLA: És evident que la incidència de la crítica no és sempre nul·la, però el que jo dic és que no és determinant. D'altra banda, em sembla que el valor d'una crítica no consisteix bàsicament en la seva influència, sinó en allò que és capaç de dir d'un text: del que significa i del perquè dius que aquest és el seu sentit nuclear. I explicar el *perquè*, exigeix, com tu deies, tenir una consciència de la seqüència histò-

TINA BAGUÉ

Ramon Pla: “La crítica, per bona que sigui, no pot imposar un nom, no té la capacitat ni els mitjans per fer-ho”

rica i tenir una idea clara sobre allò de més es-

sencial que la literatura ens comunica i que només literàriament ens pot ser comunicat.

J. GUILLAMON: La primera cosa que hauríem hagut de dir és que la crítica de diari és el que és: periodisme. O almenys així és com jo l'entenc. Jo faig articles periodístics. I això vol dir que, en primer lloc, el que m'interessa és que allò que escric sigui llegible, i que la gent s'hi enganxi perquè és interessant. En segon lloc, naturalment, hi ha la valoració, el fet de dir si un llibre és bo o no és bo i situar-lo en una seqüència més ampla. Però una crítica de diari té l'espai que té, i per tant no se'n poden esperar la profunditat ni la volada d'un assaig. El problema és que no hi ha revistes de literatura, i que l'ambient universitari tampoc no respon del tot... En aquest segon nivell s'haurien d'acabar d'arrodonar els prestígis de les obres i dels autors.

R. PLA: Respecte del caràcter periodístic de la crítica

literària als diaris, hi estic d'acord en el sentit que s'adreça a un lector de diari. Però em sembla que la crítica ha de ser més que periodisme, i que ha de facilitar al lector les claus de la lectura i l'explicació de per què està bé o està malament.

—Creieu, doncs, que la crítica també ha de ser creativa?

R. PLA: Ha de ser creativa perquè, com et deia, ha de revelar el sentit de l'obra, i com que aquest sentit és tan complex com el text que el crea, cal utilitzar creativament, literàriament, el llenguatge per comunicar-ho.

TINA BAGUÉ

—Heu dit que calen més revistes de literatura i més estudis acadèmics, i en aquesta qüestió em sembla que hi teniu alguna cosa a veure, perquè un dels retrets que més es fa als crítics d'aquest país és que en tinguin prou amb fer una crítica setmanal al diari, quan haurien de tenir la mateixa responsabilitat de producció que un creador.

R. PLA: No hi estic d'acord. Un crític, l'únic que ha de fer és un bon article sobre un llibre. És a dir, un article que ens ajudi a entendre el què i el com del text.

—Però el crític no sols hauria de ser la persona que parla de llibres als diaris, sinó una peça més —i important— de l'engranatge de la literatura.

R. PLA: Aquest paper que tu demanes no pertoca als crítics de representar-lo, sinó a un tipus de persona amb vocació de mandarí de la literatura. Potser una crítica acadèmica universitària podria fer aquestes funcions, però no em sembla que hi hagi una

Jordi Guillamon: “Només amb un bon gruix de lectures es pot tenir una idea de la tradició i lligar-la amb l'actualitat”

autèntica crítica acadèmica universitària.

J. GUILLAMON: A mi m'ha influït molt passar-me una temporada llarga a la biblioteca llegint *Mirador*, la revista dels anys trenta. *Mirador* tenia un gran nivell cultural però a la vegada estava feta amb voluntat periodística, pensant en un lector de nivell cultural mitjà o alt. Avui dia, aquest públic també hi és, però, com que només se li ofereixen productes crítics i sofisticadíssims o pura propaganda idiota, desconfia del que llegeix als diaris i no participa en el debat. És a aquest públic, em sembla, a qui la crítica hauria de dirigir-se principalment.

R. PLA: Totalment d'acord. En l'únic que un crític ha de pensar quan escriu és en el lector; per tant, s'hauria d'oblidar dels autors, dels editors, dels altres crítics... La primera responsabilitat del crític és donar eines al lector a fi d'ajudar-lo a entendre un text tenint en compte allò que és nuclear en la literatura. I prou.

J. GUILLAMON: I per complir bé amb aquesta responsabilitat, sobretot ha de ser conscient que el públic no és ruc, i que és fonamental que el lector se'n refii. Per aconseguir la confiança del públic és imprescindible que sigui molt franc, que es carregui els llibres que s'hagi de carregar i que no estalvi elogis per a les obres que, al seu parer, s'ho valen. Ha de prescindir del que diran. Perquè de fet sempre diran el mateix: si pica, que és una mala persona; si elogia, que és un tou.

R. PLA: El crèdit del crític passa perquè allò que diu d'un text sigui pertinent o no. El problema és que hi ha un tipus de crític, que a més abun-

TINA BAGUÉ

da, que creu que només marca una posició de rigor mostrant-se implacable amb els errors, quan la seva vàlua i el seu rigor només es demostren en la percepció de la qualitat d'una obra i si és capaç de mostrar el perquè d'aquesta qualitat.

—A mi em sembla, però, que allò que més abunda són les crítiques benevolents. Si un llegeix algun dels suplementos culturals dels diaris, acaba convençut que la literatura catalana és extraordinària. Creieu que en això hi té a veure el fet que el món cultural català és molt petit, i que alguns crítics s'estalvien fer males crítiques per així evitar zitzànies i venjances futures?

J. GUILLAMON: No ho sé, és possible que hi hagi gent que faci això... No és el meu cas. Jo crec que el crític ha de dir el que pensa, sense trair-se. I per a això és indispensable que sàpiga mantenir la seva independència. Això vol dir que no pot tenir massa relació ni amb els autors ni amb les editorials. Jo fins i tot crec que no ha de fer mai de jurat.

—Abans parlàvem d'incidir. Potser la millor manera és fent-t'ho damunt els autors?

J. GUILLAMON: Els autors són bastant impermeables a la crítica. Les crítiques negatives l'única cosa que creen és ressentiment.

R. PLA: L'essencial, ja ho hem dit, és escriure pensant en el lector. Els crítics no són perits agrícoles, que ensenyen al pagès com es produeixen i com surten millor les pomes, i que per

Jordi Guillamon, a l'esquerra: "Per aconseguir la confiança del públic és imprescindible que el crític es carregui els llibres que s'ha de carregar i que no estalvi elogis per a les obres que s'ho valen. Ha de prescindir del que diran." Ramon Pla: "Un crític ha de fer un article que ajudi a entendre el què i el com del text."

TINA BAGUÉ

Pla: "L'essencial és escriure pensant en el lector." Guillamon: "A casa nostra no s'accepta que la tradició pròpia és interessant."

aconseguir-ho els recomanen quins adobs hi han de posar. Els crítics són gourmets: la seva feina és menjar-se la poma, dir si és bona o no. O més exactament, triar la poma, tastar-la, deglutir-la i digerir-la. Si després el pagès reacciona davant la seva opinió, millor. Però aquesta no és la funció ni ha de ser la pretensió dels crítics.

—No és molt desmoralitzador, per als escriptors joves que comencen ara, veure com un Porcel, un Monzó o un Palol no tenen obres d'estudi que els expliquin, els impulsin, i que, d'alguna manera, també els justifiquin?

R. PLA: Sí. Però aquesta és una qüestió que té la base dels estudis acadèmics, perquè en aquest cas ja no es tracta només de valorar un text i fer-lo entendre, sinó que impliquen teories i mètodes d'anàlisi del discurs literari. Per tant, un tipus de llibre com el que tu dius no hi és, però sí no hi és

sobretot és, potser, perquè el mercat no el demana. Només reclama un llibre sobre un autor o una obra, qui estima aquest autor i la seva obra.

J. GUILLAMON: Hi ha una mancança evident d'aquest tipus d'estudis. Però hi ha una cosa encara pitjor, que són els llibres que aparentment fan aquesta funció i que en la pràctica no la fan i per això acaben provocant un sentiment de decepció. Són tesis doctorals

Pla: "Els crítics són gourmets: han de menjar-se la poma, dir si és bona o no"

arregladetes que no conviden gaire a llegir, i que no expliquen l'autor ni l'obra. I no sols no tenim un Porcel o un Monzó ben explicats, sinó que tampoc no hi ha un Sagarra ni un Carner. L'espai dels llibres divulgatius, de qualitat i exigents, dirigits a un públic mitjà, està molt buit.

—Creieu, doncs, que el problema de la literatura catalana no és tant un problema d'estudis, de crítics o d'autors, sinó fonamentalment de lectors?

J. GUILLAMON: De lectors n'hi ha, el que passa és que ja han sofert tants desenganys, s'han sentit tantes vegades enredats que ara els costa de creure que un llibre premiat i molt valorat pot ser realment bo.

R. PLA: Jo crec que sí, que hi ha un problema de lectors. En la nostra societat la literatura compta poc. D'altra banda, per llegir bé un bon llibre, cal una intel·ligència i una sensibilitat

altes, i si bé és cert que hi són, també ho és que no abunden. Però això passa arreu... El problema és que aquí, em sembla, cada cop anem a pitjor, i no per culpa dels crítics, ni dels diaris, ni dels editors, sinó per culpa de l'escola. I el problema és encara més greu si tenim en compte que la cultura catalana és una cultura basada principalment en el prestigi de la llengua i de la literatura que s'ha creat amb aquesta llengua. En tot això, ha fet molt mal la formació positivista -marxisme inclòs- que ha creat una cadena docent que ha centrat l'atenció dels estudiants en allò que té el text de símptoma de la història literària i de reflex de l'època i de la societat en què es va produir l'obra. Tot això, naturalment, estimula molt poc a la lectura i a més la desenfoca. I davant aquest panorama, la crítica no hi pot fer res. El que està clar és que el migrat prestigi social de la literatura i l'escàs interès per la lectura no depenen de la crítica, sinó d'uns altres elements, que són els importants i que estan fallant, com ara l'escola, que és fonamental, i els mitjans de comunicació. Vull dir que si l'escola i els mitjans de comunicació posessin, generosament, sense interessos, tres o quatre noms d'escriptors importants al centre de l'atenció pública, donarien una referència col·lectiva que avui no hi és i que seria molt important que hi fos.

—I explicar aquests problemes no és també una mica responsabilitat del crític, de l'estudiós de la literatura?

J. GUILLAMON: Una mica potser sí. Però estic molt d'acord amb Ramon Pla que si l'escola no fa la feina bàsica d'ensenyar a llegir textos és molt difícil de poder tenir lectors de literatura. És elemental.

R. PLA: Perquè l'escola compleixi amb aquesta funció d'ensenyar a llegir, calen tota una sèrie de coses: que es dediqui més temps lectiu a la literatura, que es faci una selecció d'obres tenint-ne en compte exclusivament la qualitat, i que hi hagi professors que siguin capaços de posar en relació els textos que expliquen amb la vida.

Qualsevol adolescent pot llegir Maragall, per exemple, i entendre'l i gau-

dir-ne, perquè ja sap què vol dir estimar, o sentir-se sol... Ara bé, si en comptes de fer-li veure aquestes coses, de Maragall li expliquen que és un exemple clar del modernisme perquè té aquestes característiques concretes i aquestes altres, o que és un mer símptoma de la burgesia de la fi de segle, és normal que a l'adolescent no li interessi gaire.

J. GUILLAMON: Hi ha dos problemes més greus encara, i tots dos comencen per aquí: el desprestigi de la llengua i el desprestigi de la cultura catalana. Si a l'escola només expliques als nens que els noucentistes eren uns reaccionaris i no intentes que gaudeixin llegint Carner, com se l'arribaran a fer seu? El drama és que no s'accepta

Guillamon: "Els lectors han patit tants desenganys que els costa de creure que un llibre premiat i molt valorat pot ser bo"

que la tradició pròpia és interessant: tots els autors de la tradició catalana sembla que tenen pegues: aquest perquè era de dreta, aquell perquè era ric, Carner perquè era lleuger, Sagarra perquè, tot i ser un bon escriptor, era banal... Tot això crea en el lector una malfiança terrible. A més, amb aquesta actitud, en comptes d'estimular la gent, el que s'aconsegueix és excusar-ne la ignorància.

Pere Antoni Pons

LA FAUNA MÉS FAUNA

AUMADRAVA ROCK

ELS POBLETS ★ MARINA ALTA

25 JULIOL 2003
24:00 h.

VAN DE KUL
CHEB BALOWSKY
DR. GALYPSO
TINC LADILLES

26
24:00 h.

JOAN TONI SKARABAT
GERARD QUINTANÀ
MUNLOGS
LILIT

ENTRADA GRATUÏTA

5è ANIVERSARI
ZONA D'ACAMPADA

MARINA ALTA | SER | Levante | MACMA | AJUNTAMENT LES POBLETS